ليکوال: سيد محمد فضل الله بخاري
ژباړن: زاهد خليلي
۱۲ دسمبر ۲۰۱۴

لومړی نړیواله جګړه

(د انساني تاريخ د لومړی وحشي جګړې له عبرته ډک تاريخ)

۱۶

د ايټاليي جبهه

د ايټاليي په جبهه کي دا کال مرکزي قوتونو برياوی ترلاسه کړي، استريا ډېره کمزوري شوی وه، که چيرته استريا په ايټاليا باندي حمله کړي وای او هغه د جګړي څخه بهر کړي وای؛ نو اوس به د جګړي پايله بل ډول وه.

د ايسونز ۱۰ او ۱۱ جګړه

د ايټاليي د فوځ مشر جنرال کيډورنا د ۱۹۱۶ ز کال په پای کي په چمتوالي باندي بوخت وه، د ۱۹۱۷ ز کال په پيل کي د حملي لپاره پلان جوړوه، د متحدو فوځونو له خوا ډاډ ورکړ شوی وه، چي د همدې کال په پسرلي کي د جګړي د پيل په وخت کي به ورسره مرسته وکړي.

د همدې حملو په سلسله کي انګليسي فوځ د اپريل په ۹ په اريس باندې حمله وکړه، د اپريل په ۱۶ فرانسوي فوځ په ائزن باندي حمله وکړه، د مې په ۱۲ ايټاليي د ايسونز په سيمه کي د لسمي حملي پيل وکړ، پلان داسي وه، چي ايټاليا به د دواړو خواوو څخه حمله پيلوي، يوه د بين سزا او بله په کارسو کي.

د مې د ۲۸ ايټالوي فوځ ته زيات زيان رسيدلی وه، د جون په ۴ د استريا لخوا يو قوي ځوابي حمله وشوه، چي ايټالوي فوځ ته يي زيات زيان واړوه، ايټالوي فوځ يي شا تګ ته اړ کړ او جګړه د جون په ۸ پای ته ورسيده.

اوس جنرال کيډورنا په تريټينو باندي حمله پيل کړه، دا جګړه د جون د ۱۰ څخه د جون د ۲۹ پوري روانه وه، په لومړيو کي ايټالوي فوځ لږ څه بريا ترلاسه کړه؛ خو دا جبهه هم جنرال کيډورنا ته ښه تمامه نشوه، دلته هم ايټاليي ته زيات زيان واوښت او اخر يي جګړه پای ته ورسوله.

متحدو فوځونو د جنرال کيډورنا نه په پرليسي ډول دا غوښتنه کوله، چي په لويديزه جبهه کي دی د جرمني فوځ د مخکي تګ مخه ونيول شي او ايټاليا دي په استريا باندی حمله وکړي، تر څو د جرمني فوځ د استريا مرستي ورشي او لويديزه جبهه پريږدي.

په دې وخت جنرال کيډورنا د ايسونز ۱۱ جګړه پيل کړه، خپل ټول فوځ يې راټول کړ، مخکې دلته دوه‌مره فوځ نه وه راټول شوی، ۵۱ برخې فوځ او ۵۲۰۰ توپ خاني وې، جګړه د اګست په ۱۹ پيل شوه، دويم فوځ د بين سيزا سيمه نيول غوښتل، دا سيمه د ټارنوو لپاره دروازه وه، دريم فوځ کاسو نيول غوښتل.
د دريم فوځ حمله په بشپړ ډول ناکامه شوه، د اسټريا قوي ځوابي حملې ايټالوي فوځ شا ته اړ کړ، د دويم فوځ سرټمبه او ضدي مشر جنرال لويګي کيپيلو د اصلي موخې پر ځای بې ځايه حمله وکړه، د حملې د ناکاميدو په پايله کې يې بيا هم خپلسرې کوله او حملې يې رواني ساتلې وې، چې په دې سره ايټالوي فوځ ته زيات زيان واوښت.
ايټالوي فوځ په ډېر خراب حالت کې وه، هغه په بشپړ ډول مات شوی فوځ ښکاريده، مورال يې ډېر ټيټ شوی وه، هغه د بې طرفی د غوره کولو خبرې پيل کړې وې.

په ۱۹۱۷ ز کال کې د کيپو ريټو جګړه

يو خوا ايټالوي فوځ ماته خوړلې وه، بلخوا د اسټريا فوځ ډېر ستړی شوی وه، ماتو او پرلپسې جګړو عام خلک او حکومت ټول بې حيثيته کړي ول، هغوی د يوې حملې مخه نشوه نيولای، ټوله جګړه د جرمني په اوږو بار وه، اسټريا غوښتل، چې د جګړې څخه لاس واخلي.
د اسټريا حکومت د جرمني مشرانو نه وغوښتل، چې د رومانيې په جبهه کې روسي فوځ کنټرول کړي، تر څو اسټريا د ايټالوي فوځ دفاع وکړي، جرمني فکر کاوه، چې په يوې قوي حملې سره بايد ايټاليا د جګړې د صحنې وويستل شي او ددې موخې لپاره بايد د اسټريا فوځ قوي حملې پيل کړي.
ددې موخې لپاره جرمني او اسټريايي فوځ يو مشترک ۱۴ فوځ جوړ کړ، په دې فوځ ۷ برخې جرمنی فوځ وه، په دې جرمني فوځ وتلی الپين کور هم شامل وه، پاتې نور ۸ برخې فوځ د اسټريا فوه، ددې مشترک فوځ مشري د لويډيزې جبهې مشر جنرال اټووان بلو کوله.
د سپټمبر په ۱۸ جنرال کيډورنا ته معلومه شوې وه، چې دا مشترک فوځ به يوه قوي حمله کوي، په همدې ورځ يې د جنرال کيپيلو دويم او د جنرال ايمانويل دريم فوځ ته امر وکړ، چې د ايسونز څخه لرې وروسته يو قوي کلا ته لاړشي او خپله د نورو جبهو د معائنې لپاره ولاړ.
د اکتوبر په ۲۴ سهار مهال، د جرمني ۱۴ فوځ په ايټالوي فوځ باندې لومړی ګيس او بيا ګوله باري پيل کړه، د ګيس ماسکونو ايټالوي فوځ ته لږه ګټه ورسوله؛ خو بيا هم مخکې ولاړ نشول، ۸:۰۰ بجې د جنرال بلو فوځ د ټالمينو نه د پليزو په طرف مخکې روان شو، مشترک فوځ ۱۵ برخې او د ايټاليا فوځ ۲۵ برخې وه.
مشترک فوځ د نوې جنګي تکتيک په خپلولو سره مخکې روان وه، په دې سره د ايټاليا لومړی فوځ وډار شو او شا تګ يې پيل کړ، د اکتوبر د ۲۵ پورې د ايټالوي فوځ لومړی صف په بشپړ ډول له منځه تللی وه.
جنرال کيډورنا د نومبر په ۴ خپل فوځ ته د نور شا تګ امر هم وکړ، د ايټالوي فوځ په شا تګ سره يې فوځ بې اړيکې شو، د نومبر په ۱۰ د پي ايو کی د سيند په غاړه يوه قوي دفاعي کرښه جوړه کړه، دلته يې جنرال کيډورنا له دندې ګوښه او پر ځای يې جنرال ارمينډ وډياز د ايټالوي فوځ مشر وټاکه.
د اسټريا-جرمني مشترک نور هم زيات شوی وه او ۵۰ برخو ته رسيدلی وه، بلخوا ۱۱ برخې نور انګليسي او فرانسوي فوځ د ايټاليې مرستې ته رسيدلی وه، د ايټاليې د فوځ مشر څلورم او دريم فوځ لومړي صف ته راوستل، تر څو دويم مشترک فوځ تعقيب کړي.
د جګړې په ډګر کې ۶۵ برخې ايټالوي فوځ موجود وه؛ خو يوازې ۳۳ برخو يې د جګړې وړتيا درلوده، د دسمبر د ۲۶ پورې مشترک فوځ د پي ايو کی د سيند نه واوښت، کوښښ يې وکړ، چې دښمن فوځ له منځه يوسي؛ خو بريالی

نشو.   ۳۲۰۰۰۰ ایټالوي فوځ ووژل شو، په زرګونو ټوپکي او ماشیني یې له لاسه ووتي، دغه جګړه چې د کیپو ریټو په سیمه کې وشوه، کله کله د ایسونز د ۱۲ جګړې په نوم هم یادیږي، ایټالوي فوځ چې اقتصاد او ټولنیز حالات یې ډېر خراب شوي و، اوس یې په میرانه جګړه کوله او دې ته چمتو نه وه، چې د ګراپا غرونه دې د دښمن لاسته ورشي، هغه په پرعزمه او باحوصله وه، په میړانه یې جګړه کوله، د کیپو ریټو د جګړې په پیل او پای کې اوس توپیر موجود وه.

لومړیو کې ایټالوي فوځ ماته خوړلې او کم همته ښکاریده؛ خو د قوي دښمن په مخکې یې اوس په ډېرې میړانې سره جګړه کوله، هغوی ته یې موقع ورنکړه، چې په غره باندې یو قدم هم مخکې راشي، اوس یې د دښمن پروا نه کوله او د سره یې د خپلو سیمو د نیولو لپاره کوښښونه پیل کړي وه، اوس ایټالوي فوځ په هر لحاظ ښه شوی وه.

د ترکیې جبهه

جنرال موود ته په بغداد باندې د حملې کولو امر شوی وه، هغه ددې موخې لپاره خپل د حمل و نقل سیستم محفوظ کړ، هغه ته ۶۴ بحري بیړۍ هم ورکړې وې.

هغه اوس د کټ د نیولو کوښښ پیل کړی وه، د فبرورۍ په ۱۷ یې کوښښ پیل کړ؛ خو د ترکیې فوځ لخوا په شا وتمبول شو، ۵ ورځې وروسته د فبرورۍ په ۲۲ یې ګوله باري وکړه او دغه ښار یې وران ویجاړ کړ، د جنرال موود فوځ د مارچ په منځ ددې وړ وه، چې په بغداد باندې حمله وکړي.

د بغداد خواته روان وه، چې په العزیزیه کې د ترکیې فوځ د سخت مخالفت سره مخ شو، دلته ۳۵۰۰۰ تنه ترکي فوځ موجود وه، د جنرال موود سره ۱۲۰۰۰ فوځ وه، چې درندې وسلې، قوي توپ خانې، جنګي الوتکې او کوچنی بحري بیړۍ یې هم په لاس کې وې، دا د ترکیې فوځ څخه څو ځله زیات وه.

جنرال موود د حملې پلان جوړ کړ، د هوایې ځواک، توپخانې او بحري بیړیو په واسطه یې ګوله باري پیل کړه، په ګوله بارۍ کې یې خپل فوځ ته د مخکې تګ امر هم وکړ، ترکي فوځ یې مقابله ونشوه کړای او د مارچ په ۱۱ یې بغداد په خپله ولکه کې راووست او ۹۰۰۰ تنه ترکي فوځ یې اسیر کړ.

د غزې لومړۍ او دویمه جګړه

د ۱۹۱۷ ز کال په مارچ کې جنرال مري ددې وړتیا ترلاسه کړه، چې په سینا کې ترکي فوځ شا تګ ته اړ کړي او د فلسطین خواته مخکې ولاړ شي، اوس یې په غزې باندې د حملې پلان جوړ کړی وه، د مارچ په ۲۶ یې حمله پیل کړه، په دې وخت کې ۱۶۰۰۰ پیاده فوځ، ۶۰۰۰ سپور فوځ د جنرال مري د لاس لاندې وه، په مقابل کې یې ۴۰۰۰ ترکي فوځ وه.

ددې حملې یوه موخه په جغرافیایي لحاظ د ترکیې د فوځ ویشل وه؛ خو اصلي موخه یې د ترکیې منتشر کول او له منځه وړل وه، تر څو د مسلمانانو اسلامي جذبه ختمه کړي او د ترکیې د قوت د پای ته رسیدو په پایله کې لویدیز او اسلام دښمنه هیوادو ته وروستی قوي مسلمان هیواد هم له منځه یوسي او په فلسطین کې یو قوي یهودي هیواد رامنځته کړي.

د غزې په لومړۍ جګړه کې د انګلیسي فوځ مشري جنرال مري د خپل لاس لاندې جنرال ډوبل ته وسپارله، جنرال ډوبل سره ۳ برخې پیاده او ۲ برخې سپور فوځ وه، چې مشري د جنرال چیټ ووډ په لاس کې وه، د سینا د جګړې په شان په دې جګړه کې هم د اوبو رسول ډېر اړین وه، چې دا د بریا لپاره ډېر اړین شرط ګڼل کیده.

د مارچ په ۲۶ سهار د لوګي باوجود انګلیسي فوځ حمله وکړه او د غزې ښار په ښار یي حمله پیل کړه، سپور فوځ مخکي او پیاده ورپسي وه، حمله ډېره قوي وه، سپور فوځ د خپلو اسونو لپاره اوبه نه درلودې، د اوبو یوازینی لاره د غزې دننه یو ډنډ وه.

۱۰۰۰۰ اسونه د تندې له لاسه په ډېر بد حالت کې ول، انګلیسي سپور فوځ مخکې لاړه او یوه قوي حمله یې وکړه، څو ګروپه فوځ یې نږدې ډنډ ته ورسیده او خپل اسونه یې پنه کول؛ خو په همدې وخت جنرال چیټ ووډ د شا تګ امر ورکړ او د بلې ورځ لپاره یې حمله ودروله، په دې وخت کې دا ډېره غلطه پریکړه وه؛ ځکه سپرو کولای شول، چې حمله وکړي او غزه ونیسي.

دویمه ورځ یې بیا حمله وکړه؛ خو بریالي نشول، ترکي فوځ انګلیسي فوځ شا تګ ته اړ کړ، جنرال مري خپلو مشرانو ته ټیلي ګراف وکړ، چې دښمن ته درې برابره زیان رسیدلی ده او محاصره کړی مو دی؛ خو ددې پیغام د وررسیدو لږ ځنډ وروسته انګلیسي فوځ شا تګ کړی وه، ۴۰۰۰ تنه انګلیسي او ۲۴۰۰ تنه ترکي فوځ وژل شوی وه.

جنرال ډوبل د ۱۹۱۷ ز کال د اپریل په ۱۹-۱۷ د یوې بلې حملې پلان جوړ کړ، ترکي فوځ اوس په خپل دفاعي حالت کې نه وه، زیات خندقونه یې ویستي ول او د غزې ښار یې د خندقونو په واسطه کلابند کړی وه.

د انګلیسي فوځ حمله بیخي ناکامه شوه، په دې جګړه انګلیسي فوځ ټانکونه هم استعمال کړي ول.

۶۵۰۰ تنه انګلیسي او ۲۰۰۰ تنه ترکي فوځ وژل شوی وه.

د غزې دریمه جګړه

د انګلیسي جنرال موود پر ځای جنرال ایدموند ایلن بي د انګلیسي فوځ مشر ټاکل شوی وه، دلته نور درې برخې انګلیسي فوځ هم زیات کړل شوی وه او څلور نور رالیرلی وه، اوس جنرال ایلن بي په غزه باندې د حملې پلان جوړه.

هغه خپل فوځ په دوه برخو باندې ویشلی وه، توپ خاني، سپور او پیاده فوځ ته یې په غزه باندې د حملې امر کړی وه او د استریلیا او نوې زیلاند فوځ ته یې د ختیځ له لارې په ببرشیبا باندې د حملې امر کړی وه.

په ببرشیبا باندې د اکتوبر په ۳۱ حمله پیل شوه، دا ډېره مهمه جبهه وه؛ ځکه د سپور فوځ اوبه ډېرې مهمې وې.

د جنرال ایلن بي فوځ ببرشیبا په اسانۍ ونیوله، هغه اوس دسمندر غاړې ته متوجه شوی وه، ددې موخه په غزه کې د جنګیدونکي ترکي فوځ پام اړول وه، هلته موجود انګلیسي او فرانسوي فوځ د توپونو په مرسته حمله وکړه او د ترکي فوځ اړیکه یې د غزې سره پرې کړه.

انور پاشا کوښښ کاوه، چې د ترکي او ۶۰۰۰ جرمني فوځ په مرسته په بغداد حمله وکړي او د دښمن نه یې ونیسي؛ خو دا کار ونشو؛ ځکه په چټک ډول د یوه ځای څخه وبل ځای د دومره زیات فوځ انتقال اسانه کار نه وه.

جنرال فالکن د فلسطین خواته مخکې لاړه؛ خو دومره فوځ قوت ورسره نه وه، اخر انګلیسانو د نومبر په ۷ غزه ونیوله.

ددې لپاره چې د ښار تقدس پایمال نشي، ترکي حکومت پریکړه وکړه، چې ښار انګلیسي حکومت ته وسپاري، هماغه وه، چې د دسمبر په ۱۱ جنرال ایلن بي د یروشلم (بیت المقدس) ښار ونیوه او ښار یې ښاري ښاروالی ته وسپاره.

جنرال فالکن یو ځل بیا خپل فوځ راټول کړ او د بیت المقدس د نیولو کوښښ یې وکړ، د دسمبر د ۳۰-۲۶ پورې ترکي فوځ په ډېره میرانه جګړه وکړه؛ خو د خپل ځان څلور برابره فوځ یې شاته نکړ، مقابل کې یې انګلیسي جنرال چیټ ووډ یوه قوي حمله وکړه او ترکی فوځ یې ۸ میله شا تګ ته اړ کړ.

د فلسطین په دې جګړه کې ترکیې ته د ۲۵۰۰۰ فوځ زیان واوښت، چې ددې څخه یې ۱۲۰۰۰ تنه اسیر ول، بلخوا انګلیسي فوځ ته د ۱۸۰۰۰ تنو زیان اوښتی وه.

د عربو په جبهه کي انګليسي فوځ شريف حسين ته دنده ورکړې وه، چې د ترکيي د حکومت سره غداري وکړي، د شريف حسين زامنو د حجاز په ريل پټلی باندې حمله وکړه او د حمل و نقل لاره يې ورانه کړه، لارنس ته دنده ورکړل شوې وه، چې د شريف حسين د زوی سره واوسيږي.

ترکي فوځ ارمنيا او جارجيا ته مخه کړه، ويل کيږي، چې زيات خلک يې ووژل، د ځينو امريکايي مؤرخينو په نظر چې پنځه لکه کسان يې وژلي دي.

نوربيا